

מקורות לשיעור כללי: י"ח דברים גזרו בו ביום

ניקח פסק זמן מסוגיות מוקצה של סוף פרק שלישי, ונעסוק היום בסוגיא משמעותית מפרק ראשון. בפרק ראשון למדנו בזמן אלול רק את סוגיות הוצאה עד דף ט. בהמשך הפרק מופיעה במשנה האמירה "ואלו מן ההלכות שאמרו בעליית חנניה בן חזקיה בן גוריון כשעלו לבקרו נמנו ורבו ב"ש על ב"ה וי"ח דברים גזרו בו ביום". בסוגיא זו נעסוק בעזרת ה' היום.

☒ סוגיית הגמרא

- עיין בשבת דף יג עמוד ב במשנה. הגזירות השונות המוזכרות במשנה מפורטות בהמשך הגמרא עד דף יז עמוד ב במשנה הבאה. מומלץ כמובן ללמוד את כל הסוגיות האלו, אך לצורך השיעור מוטב להעזר במפרשי המשנה שמסכמים ומתמצתים את עיקרי הסוגיות. עיין למשל בפיהמ"ש לרמב"ם, ר"ע מברטנורא, קהתי וכדומה.
- דף יז עמוד א "ואידך הבורז לגת" עד "שמא יבצרנו בקופות טמאות"
- ירושלמי פרק א הלכה ד – בעיקר החלק הראשון של דברי הגמרא, עד מניין הגזירות.

☒ כיצד ייתכן שבית שמאי הורגים בבית הלל? וכך פוסקים הלכה!?

☒ קרבן העדה על הירושלמי הנ"ל:
והיו הורגין בתלמידי הלל – אילו היו רוצין לעלות, אבל חייו לא הרגו אותן נ"ל. ששה. מתלמידי הלל עלו לביה"מ, והשאר עמדו תלמידי ב"ש מלמטה בחרבות וברמחים ולא הניחו לעלות כדי שהם יהיו הרוב.

- חידושי חתם סופר על שבת יז עמוד א:

ואותו היום הי' הלל כפוף ויושב לפני שמאי וכי' והי' קשה לישראל פי' רש"י לפי שהלל נשיא וענוותן עכ"ל פי' והוה כיום שנעשה בו העגל שאהרן גדול ישראל לא עצור כח ושמע לקולם מרוב ענוותנותו וקשי ערפם של העומדים נגדו שלא נשאו פנים לאהרן וחור לבטל דעתם מפני דעתו. והא דנעצו חרב איתא בירושלמי תלמידי ב"ש עמדו להם מלמטה והי' הורגים בתלמידי הלל. תנו ששה מהם עלו והשאר עמדו עליהם בחרבות וברמחים. וי"ל דנהי דתלמידים ששמשו בתורה לפני הלל היו מרובים מתלמידי שמאי מ"מ בדבר שנחלקו בגזירה ודין והיה נראה לקצת מתלמידי הלל כדעת ב"ש הי' נקראים גם אלו ב"ש בזה הדין והשתא כשנזדמנו כל תלמידיהם בעליית חנני ויען הי' קשה להם שיתבטל דעת הלל וסיעתו מפני דעתם של ב"ש רצו תלמידי הלל להשמט א' א' ועמדו תלמידי שמאי למטה אצל השער בחרבות וברמחים שלא יצאו תלמידי הלל ויטעו מתלמידי שמאי הגדולים שבהם עלו להעלי' מקום ועד תלמידי הלל להציע סברותיהם לפניהם ולהחזירם לדעתם בסברא והשכל עד שכמה וכמה מתלמידי הלל נתפסו בדעתם על תלמידי שמאי ומעתה רבו היום ב"ש על ב"ה ונקבע הלכה כב"ה זה נ"ל פי' הירושלמי ומסכים הולך עם מ"ש רמב"ם בפ"י המשנה ודברי קרבן עדה לא נ"ל:

- שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ה סימן כ

☒ היחס בין בית שמאי לבית הלל

- ספר המצוות לרמב"ם מצוות עשה קעה

והמצוה הקע"ה היא שצוה לנטות אחרי רבים כשתפול מחלוקת בין החכמים בדין מדיני התורה כלם. וכן נמשך ונטה בדין פרטי גם כן בדין ראובן ושמעון, דרך משל כשתפול המחלוקת בין דיני עירם אם שמעון הוא חייב או ראובן, נמשך אחר הרוב. והוא אמרו יתעלה (משפטי כג) אחרי רבים להטות. ובבאור אמרו (ב"ב כג ב, כד א נזיר מב א וע"י חולין יא א) רובא דאורייתא. וכבר התבארו משפטי מצוה זו ודקדוקיה במקומות מסנהדרין:

- תלמוד בבלי מסכת יבמות דף יד עמוד א

מי סברת עשו ב"ש כדבריהם? לא עשו ב"ש כדבריהם. ור' יוחנן אמר: עשו ועשו. ובפלוגתא [דרב ושמואל], דרב אומר: לא עשו ב"ש כדבריהם, ושמואל אמר: עשו ועשו. אימתי? אילימא קודם בת קול, מ"ט דמ"ד לא עשו? ואלא לאחר בת קול, מ"ט דמ"ד עשו? אי בעית אימא: קודם בת קול, ואי בעית אימא: לאחר בת קול. אי בעית אימא קודם בת קול, וכגון דב"ה רובא, למ"ד לא עשו, דהא ב"ה רובא; ומ"ד עשו, כי אזלינן בתר רובא - היכא דכי הדדי נינהו, הכא בית שמאי מחדדי טפי. ואי בעית אימא לאחר בת קול, מ"ד לא עשו, דהא נפקא בת קול; ומ"ד עשו, רבי יהושע היא, דאמר: אין משגיחין בבית קול. ומ"ד עשו, קרינן כאן: +דברים י"ד+ לא תתגודדו, לא תעשו אגודות אגודות!

- תוספתא מסכת יבמות (ליברמן) פרק א

הלכה ח. הלכו צרות אילו וניסו בית שמאי אוי' הן פסולות והולד פסול בית הלל אוי' הן כשירות והולד כשר

מקורות לשיעור כללי: י"ח דברים גזרו בו ביום - המשך

הלכה ט. נתייבמו בית שמיים או' הן כשירות והולד כשר בית הלל או' הן פסולות והולד ממזר אמ' ר' יוחנן בן נורי בא וראה היאך הלכה זו רווחת בישראל לקיים כדברי בית שמיים הולד ממז' כדברי ב"ה אם לקיים כדברי בית הלל הולד פגום כדברי בית שמאי אלא בוא ונתקין שיהו הצרות חולצות ולא מתיבמות ולא הספיקו לגמור את הדבר עד שנטרפה שעה

הלכה י. אמ' רבן שמעון בן גמליאל מה נעשה להם לצרות הראשונות שאלו את ר' יהושע בני צרות מהן אמ' להם למה אתם מכניסין ראשי לבין שני הרים גדולים לבין בית שמיים ובין בית הלל שיריצו את ראשי אלא מעיד אני על משפחת בית עלובאי מבית צבאים ועל משפחת בית קיפאי מבית מקושש שהן בני צרות ומהם כהנים גדולים והיו מקריבין לגבי מזבח אמ' ר' טרפון תאיב אני שתהא לי צרת הבת ואסיאנה לכהונה אמ' ר' אלעזר אע"פ שנחלקו בית שמיים כנגד בית הלל בצרות מודים שאין הולד ממזר שאין ממזר אלא מן האשה שאיסורה איסור ערוה וחייבין עליה כרת אע"פ שנחלקו בית שמיים כנגד בית הלל בצרות ובאחיות ובספק אשת איש ובגט ישן ובמקדש את האשה בשה פרוטה והמגרש את אשתו ולנה עמו בפונדקי לא נמנעו בית שמיים לישא נשים מבית הלל ולא בית הלל מבית שמיים אלא נהגו האמת והשלום בנייהן שני האמת והשלום אהבו

הלכה יא. אע"פ שאילו אוסרין ואילו מתירין לא נמנעו עושין טהרות אילו על גב אילו לקיים מה שני כל דרך איש זך בעיניו ותכן לבות ה'

הלכה יב. ר' שמעון או' מן הספק לא היו נמנעין אבל נמנעין הן מן הודיי
הלכה יג. לעולם הלכה כדברי בית הלל הרוצה להחמיר על עצמו לנהוג כדברי בית שמיים וכדברי בית הלל על זה נאמ' הכסיל בחשך ילך התופס קולי בית שמיים וקולי בית הלל רשע אלא אם כדברי בית שמיים כקוליהן וכחומריהן אם כדברי בית הלל כקוליהן וכחומריהן

- תוספתא מסכת אהלות (צוקרמאנדל) פרק יח

הלכה יח. מעשה בר' ור' ישמעאל בר' יוסי ור' אליעזר הקפר ששבתו בחנות של פזי בלוד והיה ר' פנחס בן יאיר יושב לפניהן אמרו לו אשקלון מה אתם בה אמר להן מוכרים חטים בבסילקאות שלהן וטובלין ואוכלין את פסחיהן לערב אמרו לו מה שנהא בה מארץ העמים אמר להן כשישהא ארבעים יום אמרו לו אם כן בואו ונמנו עליה לפוטרה מן המעשרות ולא נמנה עמהם ר' ישמעאל בר' יוסי כשיצא אמר רבי מפני מה לא נמנית עמנו אמר לו על טומאה אחת שטימאתי טיהרתי ולא מעשרות מתירא אני מבית דין הגדול שמא יריצו את ראשי:

- תלמוד ירושלמי מסכת מעשר שני פרק א דף נב טור ג ה"א

אין נוטעין ואין מבריכין ואין מרכיבין ערב שביעית פחות משלשים יום לפני ראש השנה ואם נטע או הרכיב או הבריך יעקור לא עקר פירותיו מה הן רבי בא רבי אמי הוון יתיבין בצור אתא עובדא קומיהון והורי רבי אילא ישפכו פירותיו אמר רבי בא אני לא נמנית עמהם בעלייה נפקין ושמעון רבי יונה ורבי יצחק בר טבליי בשם רבי לעזר אין מחדשין על הגזירה אמר רבי יוסי רבי יצחק בר טבליי בשם רבי לעזר אין מוסיפין על ההלכה

☒ מעמדן המיוחד של י"ח גזירות אלו

- עיין בגמרא עבודה זרה דף לו עמוד א "אמר רבה בר בר חנה" וכו' עד "ופשט איסורו בכל ישראל".
- עיין בירושלמי שבת פרק א הלכה ד לקראת סוף דברי הגמרא "ר' יונתן בעי ולא כן תניין" וכו' עד "שעמדה להן בנפשותיהן"
- בבא קמא דף סא "אמר כך מקובלני מבית דינו של שמואל הרמתי" וכו'.
- ר"ן על עבודה זרה לו עמוד ב:

ומהא שמעינן ששלושה דינין הן, פשט איסורו ברוב ישראל אין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבירו ואפילו גדול ממנו בחכמה ובמנין וזהו טעמן של י"ח דבר, שאין שומעין להתירן אפילו מאליהו ובית דינו.
לא פשט איסורו ברוב ישראל, אבל מכל מקום היא גזירה שרוב הציבור יכולין לעמוד בה זה הוא ששינו אין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבירו אא"כ גדול ממנו בחכמה ובמנין, הא אם הוא גדול ממנו בחכמה ובמנין מיהא מתיר.

לא פשט איסורו ברוב ישראל מפני שהיא גזירה שאין רוב הציבור יכולין לעמוד בה אפילו קטן מתירה והיינו דאמרין וסמכו רבותינו על דברי רשב"ג ועל דברי ר"א בר' צדוק וכו'.

- תוס' עבודה זרה דף לו עמוד א ד"ה והתנן

- רמב"ם הלכות ממרים פרק ב

"ב"ד שגזרו גזירה או תיקנו תקנה והנהיגו מנהג ופשט הדבר בכל ישראל, ועמד אחריהם ב"ד אחר וביקש לבטל דברים הראשונים ולעקור אותה התקנה ואתה הגזירה ואתו המנהג, אינו יכול עד שיהיה גדול מן הראשונים בחכמה ובמנין..."

במה דברים אמורים בדברים שלא אסרו אותן כדי לעשות סייג לתורה, אלא כשאר דיני תורה, אבל דברים שראו ב"ד לגזור ולאסרן לעשות סייג אם פשט איסורן בכל ישראל אין ב"ד גדול אחר יכול לעקרן ולהתירן אפילו היה גדול מן הראשונים. ויש לב"ד לעקור אף דברים אלו לפי שעה אע"פ שהוא קטן מן הראשונים שלא יהו גזירות אלו חמורין מדברי תורה עצמה...